

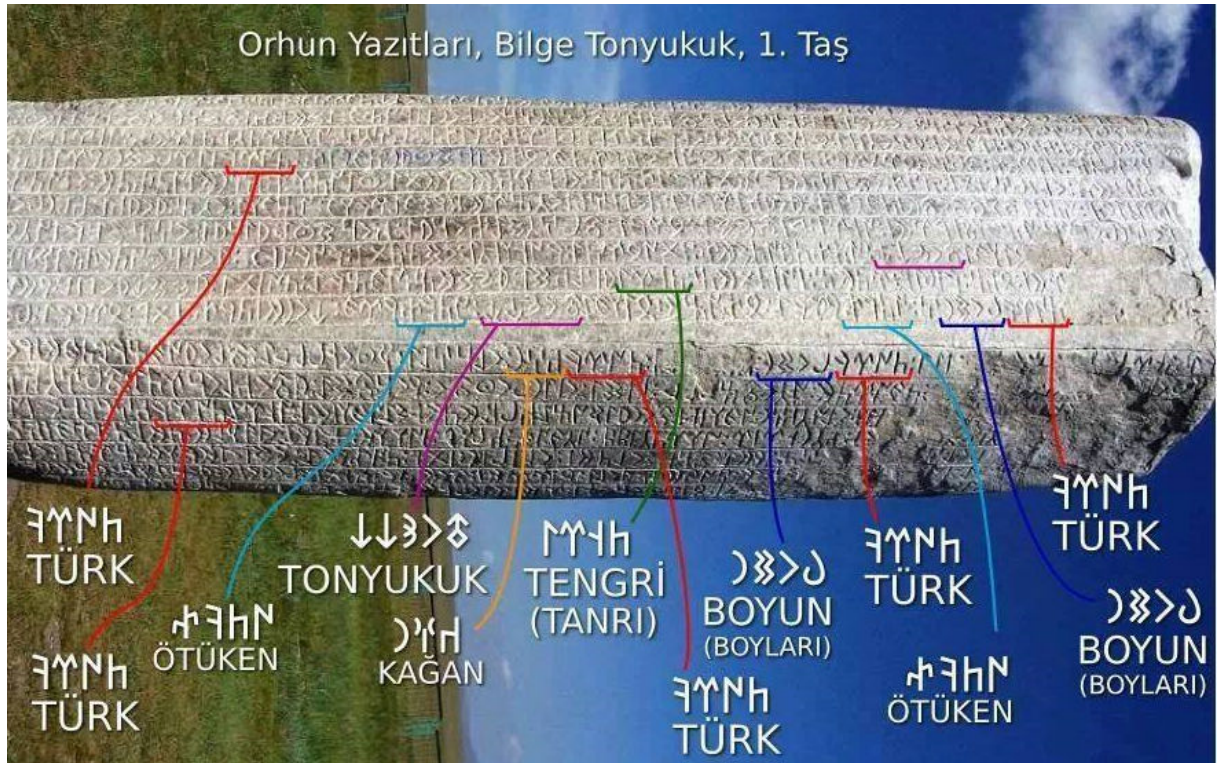
Konu: Kadim Diller ve Yazılar

Yazı: 96

Bilge Tonyukuk

Doç. Dr. **Haluk Berkmen**

M.S. 646 ile 726 yılları arasında yaşamış olan Tonyukuk dört Göktürk hakanının veziri ve savaşta generali olmuştur. Öncelikle Tonyukuk adı üzerinde durmak isterim. Tonyukuk adının Türkçe bir anlamı yoktur. Altta görülen Tonyukuk yazıtından bir bölümde Tonyukuk adının doğru okunuşu "AT-ONG-ING-OKH-OKH" veya Atongingok-Ok şeklindedir. Günümüz Türkçesiyle bu ismin doğru okunuşu **Atılanık-Ok** olmalıdır. Sondaki birinci OK hecesi "-ık" olarak okunduğunda "atılanık" sözü "atılmış olan" anlamını kazanır. Aynen bulanık = bulanmış olan, dağılık = dağılmış olan sözlerindeki gibi..

İlk hece T harfi olarak değil, At hecesi olarak okunmalıdır. Zira Ön-Türk damgaları birer hece idi ve her damganın anlamı vardı. Zamanla hece yazısı harf yazısına dönüştüğünde damgalar harfler olarak okunmuştur. İkinci OK sözcüğü ise hem bildiğimiz yay ile hem atılan ok anlamındadır hem de "savaşçı" anlamını içermektedir. Zira OK hecesinin doğru okunuşu

genizden OKH ve OĞ şeklinde olmalıdır. Oğuz boy adının anlamı da OKH-UZ, yani "biz OKH boylarındanız" olmaktadır. Ayrıca Türk boyları arasında **On-Oklar** ve **Boz-Oklar** bulunduğu biliniyor. OK boyları sadece Asya'da yaşamamışlar, Anadolu'ya ve Akdeniz kıyılarına da yayılıp yerleşmişlerdir. Bu konudaki şu yazıma bakmanızı öneririm (1).

Görüldüğü gibi Tonyukuk adının hiçbir anlamı yokken, **Atılanık-Ok** (Atılmış-olan-ok) çok daha anlamlıdır. "Atılmış olan" sözü bu adın kendisine verilmiş olduğuna işaret ediyor. Zira 'mişli-geçmiş' kullanılmakla bu isim verme eyleminin bilinmeyen bir "varlık" tarafından, (Tengri tarafından) gerçekleştirilmiş olduğu belirtiliyor. Türk isimleri anlamsız değıllerdi. Örneğin, İltirış adı "il derleyen, ülkeyi derleyip toplayan" demektir.

Kül Tigin yazıtının doğu yüzündeki ilk cümle "**Üze kök Tengri, asra yağız yir kılınmakta ekin asra kişi oğlu kılınmış**" şeklindedir. Günümüzün Türkçesiyle: "*Üstteki Gök Tengri ile alttaki kara toprak belirdeğinde, ikisinin arasında insan oluştu*". Bu cümledeki "kılınmış" sözü "yaratılmış" anlamını içermiyor; "oluşmuş" veya "belirmiş" anlamını içeriyor. Kılmak sözcüğü "yaratmak" demek değildir. Örneğin, "namaz kılmak" dendiğinde namaz yaratılmaz, "namaz ifa edilir". Demek ki Gök Tengri yaratılmadı, **belirdi** veya **oluşturdu**. Bilge Tonyukuk diğerkomşu boylara Türk demiyor; onları kendi adları ile tanımlıyor (2). Kendi ulusuna ise defalarca 'Türk' diyor. Diğerk uluslarla ilgili olarak şunları söylüyor:

"Bilge Atılanık-ok Boyla Bağa Tarkan birle İltirış Kağan boluyın biriye Tabğaçığ öriğre Kıtariyiğ yırıya Oğuzuğ öküş ök ölürti. Bilgesi çabışı ben ök ertim. Bilgesi çabışı ben ök ertim" (Birinci taş, Batı yüzü [7])

Günümüz Türkçesiyle: "*Bilge Atılanık-ok (Tonyukuk) Boyla-Bağa Tarkan ile beraber İltirış Kağan olunca, boyuyla birlikte Çin ülkesine, Khıtay bölgesine saldırdı ve pek çok Oğuz öldürdü. Düşünce üreteni (bilgesi) ve yardım edeni en fazla ben oldum.*"

Bu ifadeden Türk boyları arasında en kadim dönemden beri savaşların olduğunu ve birbirleriyle barış içinde yaşayamadıklarını anlıyoruz. Çeşitli Türk boylarının Asya'dan göç edip dört bir yana dağılmış olmalarının nedeni sadece iklim şartlarının değışmiş olması değildir. Ayrıca birbirleriyle dövüşmeleri ve kaybedenlerin yersiz-yurtsuz kalmış olmalarından dolayıdır.

Üstteki ifadede dikkat çeken sözcükler "ök" ve "ök-öküş" sözcükleridir. Ök= 'fazla' veya 'çok', Ök-öküş = 'çok fazla' olmaktadır. Demek ki Gök sözü OĞ ve ÖK hecelerinin birleşiminden oluşmuş ve OĞ-ÖK zamanla GÖK şekline dönüşmüştür. OĞ sözcüğü "yüksek" ve ÖK sözcüğü "çok" demek olduğuna göre Gök = "Çok yüksek" anlamını içeriyor ki, gerçekten de gök çok yüksekte duran bölgedir.

Göktürkler birbirleri hakkında bilgi toplamakta da usta idiler. Atılanık-ok şöyle diyor (3):

"Anca olurur erkli Oğuzdındın körüğü ketli. Körüğü sabi antağ: Tokuz Oğuz budun üze kağan olurtı tir. Tabğaçığaru Kum serigünüg idmiş. Kıtariyğaru torigra esimig idmiş. Sab anca idmiş: Azkırıya yonyur ermiş, kağanı alp ermiş ayğuşısı bilge ermiş, ol iki kişi bar erser sini Tabğaçığ ölürtiği tir men, öriğre Kıtariyiğ ölürtiği tir men, bini Oğuzuğ ölürtiği ök tir men, Tabğaç biridin yan teg, Kıtariy

örigdin yan teg, ben yırıda yan tegeyin, Türk Sir budun yirinte idi yorımazun, usar idi yok kılalım tir men."

Günümüzün Türkçesiyle: "Öylece oturur iken Oğuzdan casusumuz geldi. Casusumuz şöyle dedi: Dokuz Oğuz milletinin üzerine kağan oturdu diyorlar. Çine doğru Kum bölgesine yayılıyorlarmış. Khitaya doğru esmeye başlamışlar. Söylenenleri şöyle aktarmış: Az [halkının] kırlarına yönelmişler. Kağanları cesur imiş; danışmanı bilge imiş; o iki kişi var olursa seni, Çini öldürecek derim; doğudaki Khitayı öldürecek derim; bizi, Oğuzu çok öldürecek derim. Çin, güney taraftan hücum etsin; ben kuzey taraftan hücum edeyim; Türk Sir milleti, yerinde hiç yürümesin [çoğalmasın]; mümkünse hep yok edelim derim."

Bu sözleri okuyunca insan "tarih tekerrürdür" demekten kendini alamıyor. Bilge **Atılanık-ok** ikinci taş yazıtın doğu yüzünde ([5] – [8]) şu önemli mesajı veriyor:

"İltiriş Kağan kazğanmasar udu, ben özüm kazğanmasar, il yime budun yime yok erteçi erti. Kazğantukın için udu özüm kazğantukum içinil yime il boldı, budun yime budun boldı. Özüm karı boldum, uluğ boldum. Nerig yirdeki kağanlığ budunka büntegi bar erser ne burığı bar erteçi ermiş. Türk Bilge Kağan ilirige bititdim. Ben Bilge Atılanık-ok."

Günümüzün Türkçesiyle: "İltiriş kağan kazanmasaydı ve ben özüm kazanmasaydım, ülke de millet de yok olacaktı. Kazandığı içindir ki ve kendim kazandığım içindir ülke de yeniden ülke oldu, budun (millet) de yeniden budun oldu. Kendim yaşlandım, yüceldim. Her hangi bir yerdeki kağanlı buduna böylesi nasip olsa, ne sıkıntısı (derdi) olacaktı. Türk Bilge Kağanı ülkesinde (bunları) yazdırdım. Ben Bilge Tonyukuk (Atılanık-ok)."

Türk boyları hem kendi aralarında savaşmışlar hem de düşman ulusların saldırılarına karşı koymuşlardır. Birkaç kere yok olma tehlikesi ile de karşı karşıya kalmışlardır. Fakat her seferinde bilge bir kişi ulusu derlemiş, toplamış ve yok olmaktan kurtarmıştır. Bilge Tonyukuk bunlardan sadece bir tanesidir. Türk tarihinde nice Tonyukuk'lar belirmiş ve daha niceleri de belirecektir.

Türk denen milletlerin ortak yönü konuştukları dildir. Savaşsalar da birbirlerini yok etmeye çalışsalar da ortak dil olan Türkçeyi koruyup yaşatmışlardır. Üstteki örneklerden görüyoruz ki günümüzden 1500 yıl önce ile bugün konuşulan Türkçe pek farklı değil. Batıya göç eden Türk boyları komşu milletlerin dillerinden etkilenmişler ve pek çok sözcük almışlardır. Bu eğilim halen devam ediyor. Dilimize Arapça, Farsça, Yunanca, İtalyanca, Fransızca, İngilizce pek çok sözcük girmiş durumda. Onları pervasızca kullanıyor ve kültürümüze yaptıkları negatif etkileri hiç düşünmüyoruz.

Kaynaklar:

(1) <http://www.halukberkmen.net/pdf/58.pdf>

(2) <http://www.gokturkce.net/yazi/tonyukuk-yaziti-cevirisi-okuma-metni/>

(3) Kaynak (2), Güney yüzü [1].